

Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії

*Любомир Царик*¹

д. геогр. н., професор, зав. кафедри геоєкології та методики навчання екологічних дисциплін,

¹ Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,

вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027, Україна,

e-mail: tsaryk155@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0944-1905>;

*Іван Ковальчук*²

д. геогр. н., професор, зав. кафедри геодезії та картографії,

² Національний університет біоресурсів і природокористування України,

вул. Васильківська, 17, Київ, 03040, Україна,

e-mail: kovalchukip@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-2164-1259>;

*Петро Царик*¹

к. геогр. н., доцент кафедри географії України і туризму,

e-mail: pitertsaryk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4503-4437>;

*Ігор Кузик*¹

PhD, асистент кафедри геоєкології та методики навчання екологічних дисциплін,

e-mail: kuzyk@tnpu.edu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-4491-1071>

Метою статті є оцінка сучасного стану заповідності територіальних громад Тернопільської області та співставлення цих параметрів із природоохоронними стандартами Європейського Союзу. У статті визначено основні геоєкологічні, економічні та юридичні проблеми, пов'язані з перспективами розвитку природоохоронної діяльності на національному і регіональному рівнях. До них віднесено відсутність мотивації в управлінських структурах, низьку екологічну культуру населення, недостатнє фінансування природоохоронної діяльності, існування різних форм власності на землю. У роботі проаналізовано національне та міжнародне природоохоронне законодавство, визначено основні причини екологічних проблем України, в тому числі військові дії. Визначено рівень заповідності та кількість природоохоронних територій територіальних громад Тернопільської області. Отримані дані показали, що 36,5% територіальних громад області мають рівень заповідності менше 1%. Ситуація з низьким рівнем заповідності є незадовільною у шістнадцяти громадах Тернопільського району та чотирьох громадах Кременецького і Чортківського районів. Створено типологічні групи та побудовано відповідну карту заповідності територіальних громад Тернопільської області. Запропоновано створити п'ятдесят три нові природоохоронні території у двадцяти п'яти громадах Тернопільської області загальною площею 39 358 га. Обґрунтовано доцільність створення тринадцяти регіональних ландшафтних парків, двадцяти трьох гідрологічних пам'яток природи місцевого значення, шести парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, чотирьох ландшафтних заказників, чотирьох ботанічних пам'яток природи місцевого значення та трьох заповідних урочищ. Встановлено, що рівень заповідності територіальних громад Тернопільської області не відповідає сучасним вимогам Європейської стратегії збереження ландшафтного та біотичного різноманіття. Для досягнення міжнародних стандартів заповідності територій та акваторій в області необхідно створити як великі, за площею, заповідні території – регіональні ландшафтні та національні природні парки, так і локальні охоронні зони для гідрологічних об'єктів, окремих дерев чи ландшафтів. Для цього необхідно активізувати наукові дослідження місцевих та регіональних природних комплексів.

Ключові слова: природоохоронна політика, заповідність, територіальні громади, Тернопільська область.

Як цитувати: Царик Любомир (2023). Природоохоронні стандарти ЄС – національні і регіональні реалії / Любомир Царик, Іван Ковальчук, Петро Царик, Ігор Кузик // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Геологія. Географія. Екологія», 2023. Вип. 59. – С. 329-339. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-25>

In cites: Tsaryk Ljubomyr, Kovalchuk Ivan, Tsaryk Petro, Kuzyk Ihor (2023). Environmental protection standards of the EU – national and regional realities. Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology", (59), 329-339. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2023-59-25> [in Ukrainian]

Вступ. Отримання Україною статусу кандидата в члени ЄС накладає відповідальність на реалізацію економічних, соціальних та екологічних векторів розвитку. Однак розроблені та затверджені національні плани дій з охорони навколишнього природного середовища (Основні засади державної екологічної політики України на період до 2020 і 2030 років [8, 9]) поки не принесли істотних результатів. Мабуть тому, що першопричини існуючих екологічних проблем України мають складну генезу:

- на законодавчому рівні екологічні пріоритети підпорядковані економічній доцільності;
- домінують ресурсомісткі та енергоємні галузі виробництва зі зношеними основними фондами, дуже негативно впливає на стан навколишнього середовища воєнна агресія росії;
- неефективна система державного управління у сфері охорони природи, відсутність управлінських ланок на рівні нових адміністративних районів і територіальних громад;
- низький рівень екологічної культури насе-

лення, що проявляється у відсутності переконань у необхідності першочергової уваги до вирішення природоохоронних проблем;

- відсутність всеохоплюючої системи екологічної освіти на рівні загальноосвітніх і вищих навчальних закладів;

- відсутність системи дієвого моніторингу стану навколишнього середовища;

- тривале фінансування природоохоронних заходів за залишковим принципом на всіх управлінських рівнях.

Усе вище сказане гальмує запровадження міжнародних стандартів у соціальну, економічну та екологічну сфери. Наведемо підтверджуючі факти такого стану природоохоронних, еколого-освітніх і просвітницьких заходів в Україні.

1. Заповідність територій та акваторій знаходиться на рівні 7% при декларуванні показника у 10,5%;

2. Розораність території є однією з найвищих у Європі і становить понад 60% при науково обґрунтованій нормі у 45-48% [2].

3. Лісистість території України є однією з найнижчих у Європі і складає близько 16%, при нормі у 20-22% [2].

4. З програми загальноосвітньої діяльності навчальних закладів вилучений предмет «Екологія», натомість читається дисципліна «Біологія і екологія», а техноекоекологічні, соціоекоекологічні і геоекоекологічні складові підготовки учнів фактично ігноруються.

5. На рівні територіальних громад, адміністративних районів відсутні управлінські структури з питань сталого розвитку та екології.

6. Води більшості річок України непридатні для використання без попередньої очистки, що констатується у регіональних доповідях про стан навколишнього природного середовища. Підземні води України в багатьох регіонах за своєю якістю не відповідають установленим вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням, а інтенсивне використання призводить до виснаження їх горизонтів.

7. Кількість і структура транспортних викидів не обліковується статистичними службами з 2017 року, незважаючи на загрозливий стан атмосферних забруднень у великих містах і значний рівень емісії парникових газів.

8. Якщо долучити до перерахованих проблем наслідки військових дій, то геоекоекологічний стан території України не просто складний, а загрозливий і далекий від того рівня, якого вимагає європейське законодавство.

Усі вище перелічені факти та причини екологічних проблем національного і регіонального рівнів, зумовлюють необхідність детальнішого вив-

чення цих проблем та розробки пріоритетних напрямків їх вирішення. Одним із аспектів природоохоронної політики України є створення заповідних об'єктів та збільшення площі природно-заповідного фонду. Згідно з положеннями «Стратегії біорізноманіття ЄС до 2030 року» [14], щонайменше 30% суходолу і 30% морських акваторій повинні стати заповідними. Окрім того, принаймні третина цих заповідних територій (10%) повинні бути під режимом суворої охорони (біосферні резервати). В Україні на національному рівні пересічний показник заповідності становить близько 7%, в окремих регіонах ще нижче. Особливо актуальною проблема рівня заповідності територій стала після проведення реформи децентралізації, адже в деяких адміністративних районах і територіальних громадах рівень заповідності становить 0,5-5%. Це зумовлює необхідність наукових досліджень таких територій на предмет створення нових заповідних об'єктів. Тому вивчення сучасного стану рівня заповідності територіальних громад Тернопільської області є актуальним та важливим науково-практичним завданням. Подібні дослідження актуалізують дану проблему в інших регіонах України, особливо тих, які постраждали від військових дій, зумовлених російською агресією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження мережі природоохоронних об'єктів і територій адміністративних областей і районів були проведенні ще до реформи децентралізації. Станом на сучасний період, окремі Управління екології обласного рівня систематизували інформацію про природно-заповідний фонд свого регіону у розрізі територіальних громад [3]. Науковий спектр цієї проблематики лише розвивається. Серед останніх публікацій варто відмітити статтю, виконану колективом авторів Голік Ю.С., Смоляр Н.О., Остапенко П.О., Чепурко Ю.В. щодо особливостей розподілу територій та об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою України [1]. Вивченням особливостей управління природоохоронними територіями займаються закордонні вчені: Hockings Marc, Stolton Sue, Dudley, Nigel [16], Ervin J. [15], Thomas Lee, Middleton Julie [19]. Методологічні основи для оцінювання природоохоронних територій в Україні розробили Руденко Л.Г., Голубцов О.Г., Чехній В.М. та інші [5, 10].

Застосування ландшафтного підходу в організації природокористування на природоохоронних територіях досліджували Гудзевич А.В., Любченко В.Є., Бронікова Л.Ф., Гудзевич Л.С. [17]. Етнокультурні ландшафти Поділля, у тому числі, з позиції збереження біорізноманіття вивчали В. Воловик, О. Лаврик, Ю. Яцентюк, А. Максютюв

[20]. Дослідження природно-заповідного фонду басейнових систем проводили Ковальчук І.П., Павловська Т.С., Савчук Д.В. (басейн р. Стохід) [4], Павловська Т.С., Ковальчук І.П., Чижевська Л.Т. (басейн р. Турія) [6], Павловська Т., Ковальчук І., Василюк Л. (р. Виживка) [7], Царик П., Царик Л., Вітенко І. (басейни річок Гнізна, Джурин і Вільховець) [11]. Узагальнено інформацію про природно-заповідний фонд малих річок Західного Поділля у публікації Царика Л.П., Ковальчука І.П., Царика П.Л., Жданюка Б. С., Кузика І.Р. [18] та монографії Царика Л., Царика П., Кузика І., Царика В. [12]. Проблеми та перспективи реалізації екомережного підходу до оптимізації природокористування та охорони природи Подільського регіону досліджували Ковальчук І., Царик Л., Царик П. [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Завершальним етапом реформи децентралізації в Україні повинна бути організація ефективного природоохоронного менеджменту та раціонального використання природно-ресурсного потенціалу територіальних громад. Незважаючи на те, що статистичні відомості про об'єкти і території природно-заповідного фонду нових адміністративних територій створено практично у кожній області, дослідження нормативних показників рівня їх заповідності не проводились. Особливо актуальними ці проблеми є в контексті інтеграції України в європейське співтовариство, оскільки досягнення відповідних норм ЄС у природоохоронній сфері України є одним із пріоритетних завдань як на національному, так і на регіональному рівнях. Тому аналіз сучасного стану природно-заповідного фонду Тернопільської області та обґрунтування перспектив його

розширення дозволить, на прикладі окремої адміністративної області, показати ключові проблеми природоохоронного менеджменту на локальному рівні громад. У перспективі це сприятиме активізації регіональних наукових досліджень на предмет виявлення та створення нових заповідних об'єктів, збереження типових та унікальних природних комплексів інших регіонів України.

Метою дослідження є оцінка сучасного стану заповідності територіальних громад Тернопільської області та співставлення цих параметрів із природоохоронними стандартами Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Відпрацювання природоохоронних завдань, задекларованих в «Основних засадах (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [9] необхідно проводити на усіх рівнях. Тому детальніше зупинимось на оцінці стану природоохоронної діяльності територіальних громад (на прикладі Тернопільської області).

Попри заповідність Тернопільської області у 9,8%, спостерігаємо доволі загрозливу картину на рівні територіальних громад. Зокрема, 34,5% територіальних громад мають заповідність менше 1%. Це свідчить про відсутність цілеспрямованої реалізації Стратегії екологічної політики не тільки 2020, а й 2030. Переконані, що у громадах є освічені громадяни в галузі охорони природи, однак вони не затребувані місцевою владою. У керівництві громад створено посади кількох бухгалтерів, кожен з яких відповідає за певну сферу документообігу (шкіл, дитячих садків, будинків культури і бібліотек), землевпорядник, голова, кілька заступників, однак немає у штатному розписі фахівців в галузі екології і сталого розвитку.

Таблиця 1 / Table 1

Типологічні групи територіальних громад Тернопільської області за часткою заповідних територій /
Typological groups of the Ternopil Region territorial communities by the share of protected areas

Типологічні групи територіальних громад за часткою заповідних територій, %	Кількість територіальних громад, од	Частка від загальної кількості громад, %
Менше 1%	20	36,35
1 - 10	20	36,35
11- 20	9	16,30
21 - 30	2	3,65
31 - 40	2	3,65
41 - 50	1	1,85
Більше 50	1	1,85

Як свідчать дані таблиці 1, 36,35% територіальних громад Тернопільської області мають заповідність території менше 1% і це, як правило, одна категорія природозаповідання – пам'ятка природи площею від 0,02 до 144 га. 36,35% територіальних громад мають частки заповідних територій від 5 до 10%. Заповідними об'єктами у цих

громадах зайнято від 135 до 4486 га. І тільки у 15 громадах заповідні площі відповідають європейським нормам (рис. 1). Це, в основному, селищні і міські територіальні громади, приурочені до національних і регіональних ландшафтних парків, природного заповідника, великих за площею заказників.

Згідно з даними таблиці 2, найвищі показники заповідності спостерігаємо в межах Чортківського району (південь області), ступінь заповідності якого є найвищим в області і становить 15,01%. Проблемними з позиції заповідності є Білобожницька (40), Колиндянська (42), Скала-Подільська (48) і Трибухівська (54) територіальні громади.

У Кременецькому районі ступінь заповідності складає 8,83%, що є нижчим за пересічно обласний показник у 9,8%. Найнижчою є заповідність таких територіальних громад: Борсуківська (36), Лопушніанська (37), Вишнівецька (46) і Великодедеркальська (50).

Найскладніша ситуація у центральному (Тернопільському) районі, ступінь заповідності якого

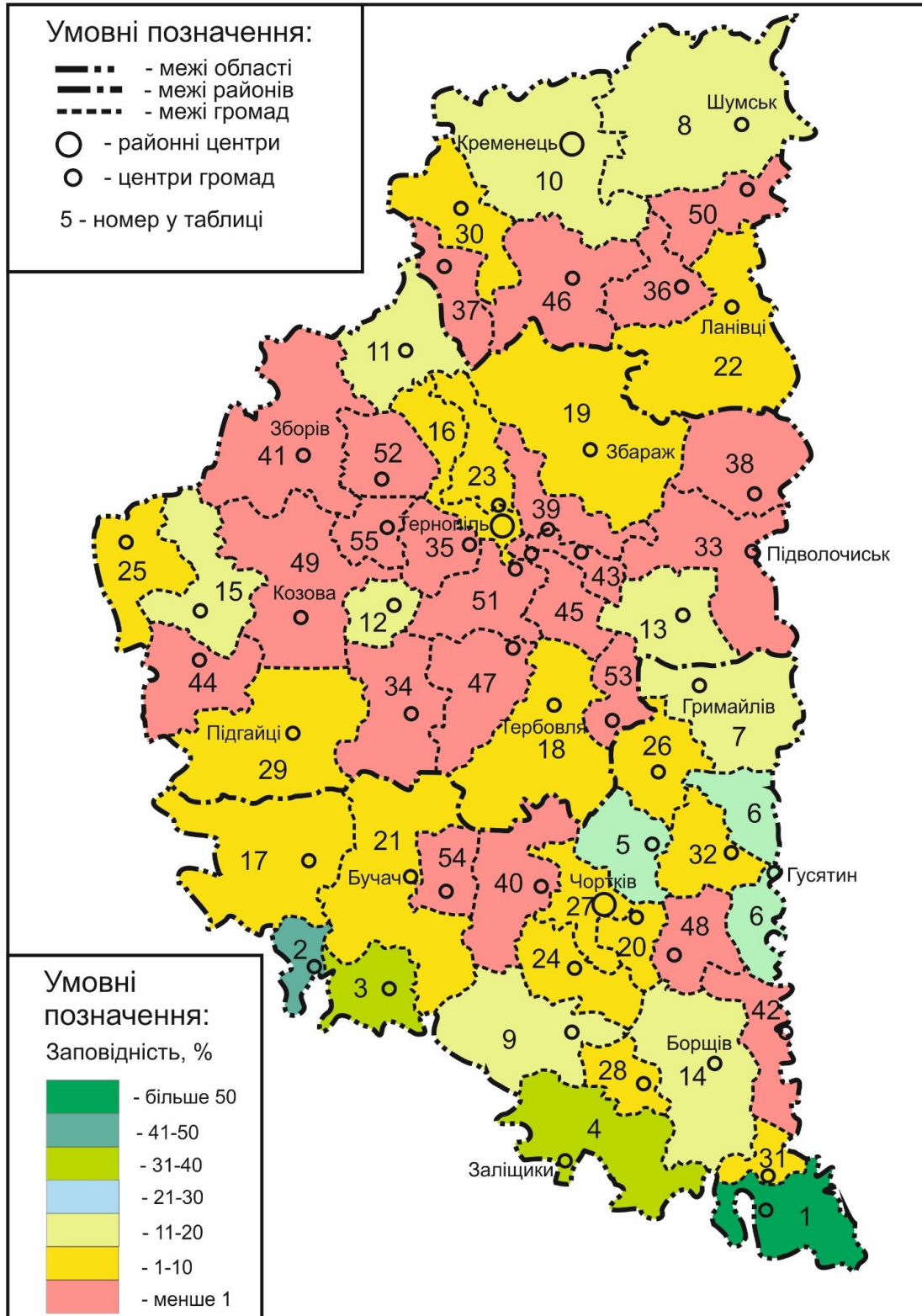

Рис. 1. Заповідність територіальних громад Тернопільської області / Fig. 1. The level of conservation of the Ternopil region territorial communities

Таблиця 2 / Table 2

Показники заповідності територіальних громад Тернопільської області /
Indicators of the protected status of the Ternopil region territorial communities

№	Територіальна громада	Кількість заповідних об'єктів, од	Площа заповідних об'єктів, га	Заповідність %
1.	Мельнице-Подільська	25	13816,74	56,51
2.	Коропецька	10	3996,76	46,10
3.	Золотопотіцька	17	6226,5	38,89
4.	Заліщицька	40	12703,15	36,25
5.	Копичинецька	9	4504,92	26,33
6.	Гусятинська	7	6133,74	24,85
7.	Гримайлівська	7	5862,61	17,72
8.	Шумська	36	11065,21	17,49
9.	Товстенська	20	5582,12	16,49
10.	Кременецька	30	9136,28	16,25
11.	Залозецька	10	3759,48	15,03
12.	Купчинецька	6	1437,86	14,73
13.	Скалатська	11	2894,28	12,91
14.	Борщівська	46	5262,13	12,78
15.	Бережанська	21	2716,10	11,38
16.	Тернопільська	16	1618,30	9,67
17.	Монастирська	19	4282,13	9,08
18.	Теребовлянська	22	3464,39	7,86
19.	Збарзька	28	4486,17	7,59
20.	Заводська	9	662,90	7,31
21.	Бучацька	26	3133,71	5,99
22.	Лановецька	17	2844,16	5,93
23.	Білецька	8	672,67	4,91
24.	Нагірянська	11	821,93	4,55
25.	Нараївська	21	966,34	4,43
26.	Хоростківська	4	747,52	4,05
27.	Чортківська	15	603,46	3,99
28.	Більче-Золотецька	14	395,67	3,80
29.	Підгаєцька	17	1320,55	2,71
30.	Почаївська	6	534,22	2,46
31.	Іване-Пустенська	6	194,64	2,43
32.	Васильковецька	3	398,73	2,34
33.	Підволочиська	11	495,03	1,41
34.	Золотниківська	2	398,00	1,40
35.	Підгороднянська	5	135,62	1,10
36.	Борсуківська	6	144,38	0,95
37.	Лопушнянська	5	91,18	0,63
38.	Скориківська	4	163,20	0,62
39.	Байковецька	11	93,93	0,54
40.	Білобожницька	8	14,23	0,5
41.	Зборівська	12	208,71	0,45
42.	Скала-Подільська	14	81,77	0,44
43.	Великобірківська	4	27,62	0,42
44.	Саранчуківська	11	92,10	0,41
45.	Великогаївська	9	59,31	0,40
46.	Вишнівецька	7	99,50	0,31
47.	Микулинецька	7	62,43	0,26
48.	Колиндянська	3	18,85	0,12
49.	Козівська	12	20,73	0,05
50.	Великодедеркальська	1	7,11	0,04
51.	Великобerezовицька	8	3,19	0,02
52.	Озернянська	2	0,11	0,00066
53.	Іванівська	1	0,02	0,0002
54.	Трибухівська	1	0,02	0,0002
55.	Козлівська	0	0	0

складає 4,03%. Частка територіальних громад з низьким ступенем заповідності тут сягає 50% (13 із 26 громад). Переважно це територіальні громади з високим ступенем господарського освоєння території, розбалансованою структурою земельних угідь, високою часткою забудованості.

З метою збільшення площі природно-заповідних територій Тернопільської області, приведення показників заповідності адміністративних районів до науково обґрунтованих нормативів, нами виконувалися експедиційні дослідження геоекологічного стану басейнів малих річок (Джурин, Гнізні, Нічлави, Вільховець, Коропця, Барш, Довжанки, Ікви), опрацьовувалися зібрані матеріали, виконувалося узагальнення інформації в кандидатських дисертаціях, статтях і монографіях. При цьому використовувалися топографічні і кадастрові карти, космічні знімки, а також фондові матеріали кафедри геоекології, Управління екології та природних ресурсів тощо. Враховувались публікації фахівців природного заповідника «Медобори», Кременецького ботанічного саду, НПП «Дністровський каньйон» і «Кременецькі гори», які виконували дослідження окремих

об'єктів, пропонованих для заповідання. Базовими критеріями для вибору об'єктів, придатних для заповідання, виступали:

- 1) ступінь збереженості та унікальності ландшафту і його компонентів;
- 2) наявність червонокнижних, регіонально рідкісних видів рослин і тварин;
- 3) природоресурсна, біотична цінність, естетична привабливість об'єкту;
- 4) приналежність перспективного заповідного об'єкту до базових елементів регіональної чи локальних екомереж або можливість його залучення в ці мережі;
- 5) приналежність земельних угідь до певних категорій землекористувачів.

За результатами комплексних досліджень геоекологічного стану пропонованих об'єктів, оцінювання придатності ландшафтів та їхніх природних компонентів для використання в якості природоохоронних територій, було обґрунтовано та узгоджено пропозиції щодо перспектив створення 53-х нових заповідних об'єктів у 25 громадах Тернопільської області загальною площею 39358 га (табл. 3).

Таблиця 3 / Table 3

Перспективні заповідні об'єкти територіальних громад Тернопільської області /
Prospective protected sites of the Ternopil region territorial communities

№	Громада	Назва об'єкту	Площа, га	Загальна площа, га
1	Кременецька	Регіональний ландшафтний парк «Малополіський»	2500,0	6001,0
		Регіональний ландшафтний парк «Білокриницький»	3500,0	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Вітик річки Вілія»	1,0	
2	Лановецька	Регіональний ландшафтний парк «Горинський»	1500,0	1500,0
3	Лопушенська	Гідрологічна пам'ятка природи «Джерело Кринка»	0,2	0,7
		Ботанічна пам'ятка природи «Староолексинська липова алея»	0,5	
4	Збаразька	Регіональний ландшафтний парк «Збаразькі Товтри»	1500,0	1513,8
		Ландшафтний заказник «Урочище Новиківське»	10,0	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Чернихівецькі джерела»	0,2	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Стриївецьке джерело»	0,2	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Кобильське джерело»	0,2	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Джерело «Парадове»	0,2	
5	Підгаєцька	Регіональний ландшафтний парк «Підгаєцький»	4500,0	4500,0
		Регіональний ландшафтний парк «Княжий ліс»	4000,0	
6	Теребовлянська	Гідрологічна пам'ятка природи «Осталецька долина джерел»	1,0	4002,0
		Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Залишки старовинного парку у с. Сущин»	1,0	

7	Бережанська	Регіональний ландшафтний парк «Урманський»	4000,0	4000,0
8	Тернопільська	Регіональний ландшафтний парк «Залізцівсько-Вертелківський»	3500,0	3680,0
		Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк Національного відродження»	55,0	
		Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк «Сопільче»	98,0	
		Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк Т.Г. Шевченка»»	22,0	
		Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Біблійний сад ТНПУ ім. В. Гнатюка»	5,0	
9	Підволочиська	Гідрологічна пам'ятка природи «Супранівське джерело»	0,2	0,2
10	Микулинецька	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Микулинецький парк»	10,0	10,0
11	Великобірківська	Ботанічна пам'ятка природи «Середнє болото»	7,5	7,5
12	Саранчківська	Гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення «Витік річки Бибелки»	0,2	0,2
13	Іванівська	Заповідне урочище «Дубина Лозівецька»	1,5	18,5
		Заповідне урочище «Стадниця» с. Глещава	12,0	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Копанка» витік р. Тайна у с. Іванівка	5,0	
14	Бучацька	Регіональний ландшафтний парк «Баришський»	2000,0	2001,0
		Гідрологічна пам'ятка природи «Осівецькі джерела»	1,0	
15	Монастирська	Гідрологічна пам'ятка природи «Велеснівські водоспади»	1,0	1,0
16	Борщівська	Регіональний ландшафтний парк «Лісова пісня»	300,0	300,0
17	Копичинецька	Ландшафтний заказник «Копичинецький» водо-болотні угіддя у м. Копичинці	22,0	22,5
		Заповідне урочище «Перебендиха» у с. Котівка	0,5	
18	Чортківська	Регіональний ландшафтний парк «Середньосеретський»	4000,0	4000,0
19	Товстенська	Гідрологічна пам'ятка природи «Джерело і потічок» у с. Кошилівці	0,2	1164,2
		Ботанічна пам'ятка природи «Урочище «Чагор» с. Поділля	210,0	
		Ландшафтний заказник «Над Джурином»	954,0	
20	Мельнице-Подільська	Ботанічна пам'ятка природи «Дністровські перлини»	15,0	15,0
21	Скала-Подільська	Регіональний ландшафтний парк «Надзбручанське Поділля»	2500,0	2500,0
22	Золотопотіцька	Гідрологічна пам'ятка природи «Возилівські водоспади»	1,0	1,0
23	Коропецька	Регіональний ландшафтний парк «Лемківське село»	4000,0	4000,0
24	Білобожницька	Гідрологічна пам'ятка природи «Семенів потік»	0,9	68,3
		Гідрологічна пам'ятка природи «Ставок у с. Джуринська Слобідка»	52,0	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Став у с. Полівці»	4,0	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Став у долині р. Біла»	11,0	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Два джерела»	0,2	
		Гідрологічна пам'ятка природи «Джерело Св. Анни»	0,2	
25	Колиндянська	Ландшафтний заказник у селі Колиндяни	51,0	51,0

Перспективними для створення, насамперед, є регіональні ландшафтні парки, які завдяки великій площі сприятимуть зростанню заповідності окремих територіальних громад та адміністративних районів, передбачатимуть їх використання у сфері туризму, рекреації та екоосвітній діяльності. Запропоновані 13 регіональних ландшафтних парків (РЛП) збільшать площу природно-заповідного фонду області на 37 800 га. Окрім РЛП, обгрунтовано необхідність створення 23-ох гідрологічних пам'яток природи місцевого значення (83 га), шести парків-пам'яток садово-паркового мистецтва (191 га), чотирьох ландшафтних заказників (1037 га), чотирьох ботанічних пам'яток природи місцевого значення (233 га) і трьох заповідних урочищ (14 га). Створення цих заповідних об'єктів сприятиме зростанню заповідності Кременецького району з 8,8% до 12,5%, Тернопільського – з 4% до 7% і Чортківського – з 15% до 17%. Загалом заповідність Тернопільської області зросте на 3-4%.

В окремих територіальних громадах завдяки реалізації запропонованих заходів заповідність зросте на 46%. Так, наприклад, створення у Коропецькій територіальній громаді РЛП «Лемківське село» забезпечить заповідність цієї адміністративної одиниці у 96%. У Тернопільській громаді, завдяки створенню перспективного «Залізцівсько-Вертелівського» РЛП та чотирьох парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, заповідність зросте з 9,7% до 39,5% (рис. 3). У Кременецькій ТГ створення двох РЛП «Малополіський» і «Білокриницький» забезпечить рівень заповідності у 30%. Сприятиме створення заповідних об'єктів зростанню заповідності громад із низькими показниками. Так, завдяки створенню РЛП «Підгаєцький» площею 4500 га, у Підгаєцькій територіальній громаді рівень заповідності зросте з 2,5% до 12,5%. У Скала-Подільській громаді створення РЛП «Надзбручанське Поділля» сприятиме зростанню заповідності з 0,5% до 14%.

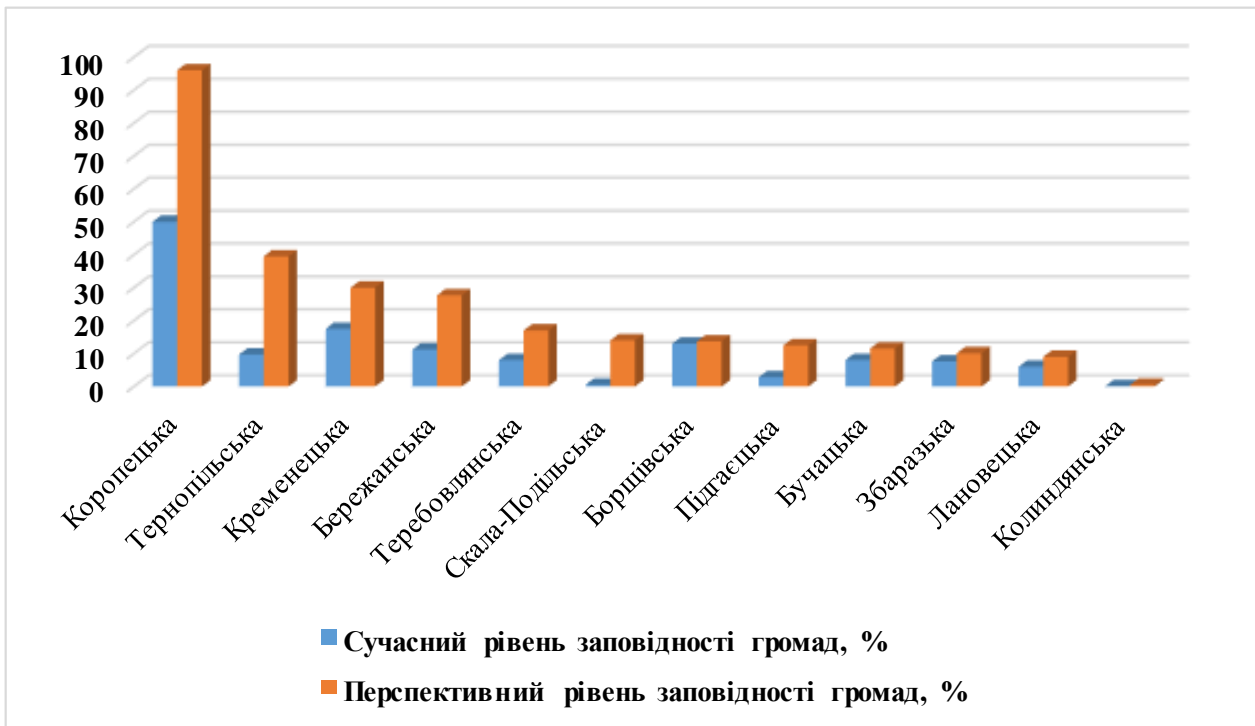

Рис. 3. Сучасний стан та перспективи заповідності окремих територіальних громад Тернопільської області /

Fig. 3. The current status and prospects of protected areas of the Ternopil Region in certain territorial communities

Висновки. На основі аналізу теоретичних напрацювань і практичних розробок вітчизняних та зарубіжних дослідників з напрямків реалізації Всеєвропейської стратегії збереження ландшафтного і біотичного різноманіття, зі створення регіональних і локальних концепцій екомереж та за результатами власних досліджень встановлено, що рівень заповідності адміністративних одиниць в сучасних умовах повинен складати не менше

10,5% при пропозиціях заповідання у світовому масштабі не менше 30% площ територій та акваторій. В результаті виконаного аналізу рівня заповідності територіальних громад Тернопільської області доведена необхідність активізації наукових досліджень регіональних наукових центрів в галузі охорони, збереження і відновлення природи, створення нових заповідних територій на рівні територіальних громад з урахуванням євро-

пейських природоохоронних вимог. Обґрунтовано доцільність створення 13 регіональних ландшафтних парків, 23 гідрологічних пам'яток природи місцевого значення, 6 парків-пам'яток садо-

во-паркового мистецтва, чотирьох ландшафтних заказників, чотирьох ботанічних пам'яток природи місцевого значення і трьох заповідних урочищ.

Список використаної літератури

1. Голік Ю.С. Особливості розподілу територій і об'єктів природно-заповідного фонду Полтавської області в умовах нового адміністративно-територіального устрою України / Ю.С. Голік, Н.О. Смоляр, П.О. Остапенко, Ю.В. Чепурко // *Екологічні науки*. – 2022. – №6. – С. 171-177. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.6-39.29>
2. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір. Монографія. У 2-х томах. / М. Д. Гродзинський // К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – Т.2. – 203 с.
3. Офіційний вебсайт Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА. Мережа природно-заповідного фонду. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/#l-merezha-pzf>
4. Ковальчук І. П. Природно-заповідний фонд басейну р. Стохід: сучасний стан, картографічна модель, шляхи оптимізації функціонування / І.П. Ковальчук, Т.С. Павловська, Д.В. Савчук // *Часопис картографії: Збірник наукових праць*. – 2011. – Вип. 3. – С. 82-91.
5. *Методологія і практика оцінювання території України для заповідання* / за ред. Л.Г. Руденка – К.: Наук. Думка, 2020. – 232 с.
6. Павловська Т.С. Сучасний стан природно-заповідної мережі басейну річки Турія / Т.С. Павловська, І.П. Ковальчук, Л.Т. Чижевська // *Фізична географія та геоморфологія* – 2013. – Вип. 1 (69). – С.44-53.
7. Павловська Т. Актуальні питання дослідження сучасного стану природно-заповідної мережі басейну річки Вишівка (правобережжя Прип'яті) / Т. Павловська, І. Ковальчук, Л. Василюк // *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія*. – 2013. – №2 (35). – С. 228-233.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Закон України від 21.12.2010 №2818-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text>
9. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Закон України від 28.02.2019 року №2697-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
10. Руденко Л.Г. Ландшафтознавчі аспекти організації перспективної мережі заповідних територій України / Л.Г. Руденко, С.О. Маруняк, С.А. Лісовський, В.М. Чехній, О.Г. Голубцов, Є.І. Іваненко // *Український географічний журнал* – 2016. – №3. – С. 18-26. <https://doi.org/10.15407/ugz2016.03.018>
11. Царик П. Перспектива створення заповідних територій у долинах річок Гнізна, Джурич та Вільховець / П. Царик, Л. Царик, І. Вітенко // *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія* – 2010. – №2. – С. 236-242.
12. Царик Л. Природокористування та охорона природи у басейнах малих річок: монографія / Л. Царик, П. Царик, І. Кузик, В. Царик // Тернопіль: Тайп, 2021. – 162 с.
13. Царик Л. Засади, проблеми і перспективи реалізації екомережевого підходу до оптимізації природокористування й охорони природи Подільського регіону України / Л. Царик, І. Ковальчук, П. Царик // *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія географія*. – 2022. – №1. – С. 196-209.
14. Biodiversity strategy for 2030. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
15. Ervin J. Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPAM) Methodology. WWF, Gland, Switzerland. – 2003. – 55 p.
16. Hockings Marc. Management Effectiveness: Assessing Management of Protected Areas? / Marc Hockings, Sue Stolton, Nigel Dudley // *Journal of Environmental Policy & Planning*. – 2004. – №6.
17. Hudzevich A. Landscape approach to regional features organization of environmental management of the protected area / A. Hudzevich, V. Liubchenko, L. Bronnikova., L. Hudzevich. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Геологія, Географія, Екологія», 2020. – Вип. 52 – С. 119-129. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2020-52-09>*
18. Tsaryk L.P. Basin systems of small rivers of Western Podillya: state, change tendencies, perspectives of nature management and nature protection optimization / L.P. Tsaryk, I.P. Kovalchuk, P.L. Tsaryk, B.S. Zhdaniuk, I.R. Kuzyk // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. – 2020 – №29.3. – С. 606-620. <https://doi.org/10.15421/112055>
19. Thomas Lee. Guidelines for Management Planning of Protected Areas. / Lee Thomas, Julie Middleton // IUCN Gland, Switzerland and Cambridge. – 2003. – 79 p.
20. Volovyk V. Polish ethnocultural landscape of Podillya: structure, use, protection of cultural heritage / V. Volovyk, O. Lavryk, Y. Yatsentyuk, A. Maksytov // *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, серія «Геологія, Географія, Екологія», 2022. – Вип. 57. – С. 68-80. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-57-06>*

Внесок авторів: всі автори зробили рівний внесок у цю роботу

Environmental protection standards of the EU - national and regional realities

*Ljubomyr Tsaryk*¹

DSc (Geography), Professor,
Head of the Department of Geoecology and methods of teaching environmental sciences,

¹ Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University,
2 Maxyma Kryvonisa St., Ternopil, 46027, Ukraine;

*Ivan Kovalchuk*²

DSc (Geography), Professor, Head of the Department of Geodesy and Cartography,

² National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
17 Vasylykivska St., Kyiv, 03040, Ukraine;

*Petro Tsaryk*¹

PhD (Geography), Associate Professor of the Department of Geography of Ukraine and Tourism;

*Ihor Kuzyk*¹

PhD (Geography), Assistant of the Department of Geoecology and methods of teaching environmental sciences

ABSTRACT

The **purpose** of the work are assess of the current state of protected areas of the Ternopil region territorial communities and comparison of these parameters with the environmental standards of the European Union.

Methods. Generalisation and systematisation of information, evaluation, comparison, method of analogies and typologies, statistical, mathematical, cartographic and geoinformation.

Scientific novelty. The main geoecological, economic and legal problems related to the prospects for the development of nature conservation at the national and regional levels are identified. These include the lack of motivation in management structures, low environmental culture of the population, insufficient funding for environmental protection, and the existence of different forms of land ownership. The level of conservation of territorial communities and new administrative districts of the Ternopil region is determined.

Results. Analysed by national and international environmental legislation and identifies the main causes of Ukraine's environmental problems, including military operations. Based on the comparative analysis, the authors compares the basic environmental parameters of Ukraine and the European Union, which demonstrate their significant differences. The level of conservation and the number of protected areas of the Ternopil region territorial communities are determined. The data obtained showed that 36.5% of the region's territorial communities have a conservation level of less than 1%. The situation with the low level of conservation is unsatisfactory in sixteen communities in the Ternopil district and four communities in the Kremenets and Chortkiv districts. Typological groups have been created and a corresponding map of the reserve status of the Ternopil region territorial communities has been constructed. It is proposed to create fifty-three new protected areas in twenty-five communities of the Ternopil region with a total area of 39358 hectares. The expediency of creating thirteen regional landscape parks, twenty-three hydrological natural monuments of local significance, six parks of landscape art monuments, four landscape reserves, four botanical natural monuments of local significance and three protected tracts is substantiated.

Conclusions. It has been established that the level of conservation of the Ternopil region territorial communities does not meet the current requirements of the European Strategy for the Conservation of Landscape and Biotic Diversity. In order to achieve international standards of protected areas and waters, the region needs to create both large protected areas – regional landscape and national nature parks – and local protection zones for hydrological objects, individual trees or landscapes. For this purpose, it is necessary to intensify scientific research of local and regional natural complexes. And the administrative staff of territorial communities should include a position responsible for landscaping, sustainable development and nature protection.

Keywords: *environmental policy, conservation, territorial communities, Ternopil region.*

References

1. Holik, Yu., Smolyar, N., Ostapenko, P., Chepurko, Iu. (2021). Peculiarities of distribution of objects and territories of the nature reserve fund of Poltava region in the conditions of the new administrative-territorial structure. *Ecological sciences*, 6 (39), 171-177. <https://doi.org/10.32846/2306-9716/2021.eco.6-39.29> [in Ukrainian]
2. Grodzinsky, M. D. (2005). *Cognition of the landscape: place and space. Monograph.* Kyiv. «Kyiv University», 503 [in Ukrainian]
3. Official website of the Department of Ecology and Natural Resources of the Ternopil Regional Administration. Network of nature reserve fund. Available at: <https://ecology.te.gov.ua/prirodno-zapovidnij-fond/merezha-pzf/#l-merezha-pzf> [in Ukrainian]
4. Kovalchuk, I. P., Pavlovska, T. S., Savchuk, D. V. (2011). Nature reserve fund of the Stokhid river basin: current state, cartographic model, ways of optimization of functioning. *Journal of cartography: Collection of scientific papers of sciences.* Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, 3, 82-91 [in Ukrainian].
5. *Methodology and practice of assessing the territory of Ukraine for the nature conservation (2020).* Edited by Rudenko, L. H. Kyiv: Nauk. Dumka, 232 [in Ukrainian]

6. Pavlovska, T., Kovalchuk, I., Chizhevska, L. (2013). Modern state of Turia river basin's natural reserve network. *Physical geography and geomorphology*. 1 (69), 44-53 [in Ukrainian]
7. Pavlovskaya, T., Kovalchuk, I., Vasilyuk, L. (2013). The topical aspects of the research of the present state of the natural preservation network of the river Vyzhivka basin (the right bank of the Prypyat river). *Scientific Notes Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Geography*, 2 (35), 228-233 [in Ukrainian]
8. On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2020. Law of Ukraine dated 21.12.2010, № 2818-VII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> [in Ukrainian]
9. On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030. Law of Ukraine dated 28.02.2019, №2697-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> [in Ukrainian]
10. Rudenko, L. H., Maruniak, Eu. O. Lisovskyi, S. A., Checkniy, V. M., Golubtsov, O. H., Ivanenko, Ye. I. (2016). Landscape study aspects of the perspective network of protected areas organization in Ukraine. *Ukrainian Geographic Journal*, 3, 18-26. <https://doi.org/10.15407/ugz2016.03.018> [in Ukrainian]
11. Tsaryk, P. Tsaryk, L., Vitenko, I. (2010). Prospects of protected areas establishment in the valleys of the rivers Gnizna, Dzhuryn and Vilhovets. *Scientific Notes Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Geography*, 2, 236-242 [in Ukrainian]
12. Tsaryk, L.P., Tsaryk, P.L., Kuzyk, I.R., Tsaryk, V.L. (2021). *Nature use and nature conservation in small river basins: monography. The second edition is supplemented and revised.* Ternopil: Type, 162 [in Ukrainian]
13. Tsaryk, L., Kovalchuk, I., Tsaryk, P. (2022). Principles, problems and prospects of implementation of the economic approach to optimization of nature management and nature protection of the Podillia Region. *Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Geography*, 1, 196-209 [in Ukrainian]
14. Biodiversity strategy for 2030. Available at: https://ec.europa.eu/environment/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
15. Ervin, J. (2003). *Rapid Assessment and Prioritization of Protected Area Management (RAPPAM) Methodology.* WWF, Gland, Switzerland, 55.
16. Hockings, Marc, Stolton, Sue, Dudley, Nigel. (2004). Management Effectiveness: Assessing Management of Protected Areas? *Journal of Environmental Policy & Planning*, 6. <https://doi.org/10.1080/1523908042000320731>
17. Hudzevich, A., Liubchenko, V., Bronnikova, L., Hudzevich, L. (2020). Landscape approach to regional features organization of environmental management of the protected area. *Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University, series «Geology. Geography. Ecology»*, (52), 119-129. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2020-52-09>
18. Tsaryk, L.P., Kovalchuk, I.P., Tsaryk, P.L., Zhdaniu, B.S., Kuzyk, I.R. (2020). Basin systems of small rivers of Western Podillya: state, change tendencies, perspectives of nature management and nature protection optimization. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*, 29(3), 606-620. <https://doi.org/10.15421/112055>
19. Thomas, Lee, Middleton, Julie. (2003). *Guidelines for Management Planning of Protected Areas.* IUCN Gland, Switzerland and Cambridge. 79.
20. Volovyk, V., Lavryk, O., Yatsentyuk, Y., Maksiytov, A. (2022). Polish ethnocultural landscape of Podillya: structure, use, protection of cultural heritage. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series «Geology. Geography. Ecology»*, (57), 68-80. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2022-57-06>

Authors Contribution: All authors have contributed equally to this work

Received 31 May 2023

Accepted 26 July 2023